

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ

У статті розглядаються особливості підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи в інклюзивних групах. Проаналізовано специфіку використання технології контекстного навчання в процесі вивчення дисципліни «Інклюзивна освіта».

Ключові слова: інклюзивна освіта, дитина з особливими освітніми потребами, підготовка майбутніх вихователів, технологія контекстного навчання.

Пріоритетним напрямом державної політики у сфері освіти є забезпечення конституційних прав дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно до Конституції України та законодавства у галузі освіти, реабілітації, соціального захисту держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини шляхом запровадження інклюзивної освіти [1].

Починаючи з 2001 року в межах науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», започаткованого Міністерством освіти і науки України, Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України та Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», в Україні розпочалася робота щодо інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в суспільне середовище [2]. На сьогоднішній день фондом «Крок за кроком» реалізовано проекти «Реалізація прав людини через рівний доступ до якісної освіти» (2001-2002 рр.), «Змінимо світ для дітей з

особливими потребами – кроки до партнерства» (2002 р.), «Адвокатство батьків – обстоювання права на інклюзивну освіту для дітей з особливими потребами» (2003 р.), «Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами» (2003-2005 рр.), «Створення ресурсних центрів інклюзивної освіти для батьків дітей з особливими потребами» (2005-2007 рр.), «Впровадження інклюзивної освіти в Україні» (2007 р.) [2].

Інклюзивна освіта являє собою таку організацію освітнього процесу, при якій всі діти, незалежно від їх фізичних, психічних та інших особливостей, навчаються разом зі здоровими однолітками. У 2010 році Міністерством освіти і науки України прийнято Концепцію розвитку інклюзивної освіти, основною метою якої є «визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами» [1]. Одним із шляхів упровадження Концепції розвитку інклюзивної освіти є модернізація вищої педагогічної освіти, яка передбачає спеціальну підготовку педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання [1].

На наш погляд, саме вихователь дошкільного навчального закладу розпочинає роботу щодо інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в суспільство, забезпечуючи їх психолого-педагогічний супровід. Тому професійна компетентність майбутніх фахівців сучасної системи дошкільної освіти в умовах інклюзивного навчання є однією з умов реалізації інклюзивної освітньої моделі.

Аналіз останніх досліджень. Питання підготовки майбутніх педагогів до роботи в інклюзивних навчальних закладах висвітлювалися українськими та російськими вченими: С. Альохіною, А. Аніщук, О. Антоною, К. Волковою, О. Воробйовою, В. Засенком, А. Колупаєвою, О. Кузьміною, О. Мартинчук, Н. Назаровою, Т. П'ятаковою, Л. Савчук, І. Хафізулліною, Ю. Шумилівською, І. Юхимець та іншими.

Особливості використання технології контекстного навчання у процесі підготовки майбутніх педагогів досліджували А. Вербицький (автор технології), В. Желанова, В. Іщук, О. Ларіонова, С. Чорниціна та інші.

Мета статті – проаналізувати специфіку використання технології контекстного навчання в процесі підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи в інклюзивних групах.

Насамперед розглянемо сутність поняття «підготовка педагога до роботи в умовах інклюзивного навчання». Ми погоджуємося з поглядами О. Кузьміної, яка розглядає її як цілеспрямований і творчий процес розвитку професійної компетентності педагогів, спрямований на досягнення гуманістичних цілей і становлення педагогічних цінностей, в результаті якого у педагогів формується здатність вирішувати професійні завдання в області інклюзивної освіти [3, с. 341].

Результатом такої підготовки за О. Кузьміною стає формування у педагогів готовності і здатності вирішувати професійні завдання:

- Розуміти філософію інклюзивної освіти, знати і вміти виявляти психолого-педагогічні особливості вікового й особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами;
- Уміти відбирати оптимальні способи організації інклюзивної освіти та форми психолого-педагогічного супроводу дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- Організувати спільну діяльність дітей з нормальним і порушеним розвитком;
- Застосовувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього процесу, орієнтовані на ціннісне ставлення до дітей з ООП та інклюзивної освіти в цілому;
- Створювати корекційно-розвивальне середовище в умовах інклюзивного освітнього простору і використовувати наявні ресурси для розвитку всіх дітей;

- Здійснювати професійну самоосвіту з питань спільного навчання дітей з нормальним і порушеним розвитком [3, с. 340-341].

З метою удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів та забезпечення якісного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України рекомендовано з 2012/2013 навчального року запровадити у навчальному процесі вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку педагогічних працівників за напрямом (спеціальністю) «Дошкільна освіта» навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти» відповідно до програми «Основи інклюзивної освіти», розробленої Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України [4].

Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи в умовах інклюзивного навчання в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка здійснюється у процесі вивчення дисциплін «Психологія», «Основи дефектології та логопедії», «Інклюзивна освіта». Курс «Інклюзивна освіта» є своєрідним підсумком попередньої підготовки.

Мета навчальної дисципліни – підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах.

Завданнями навчальної дисципліни є: ознайомити студентів з нормативно-правовим забезпеченням інклюзивної освіти, з досвідом реалізації інклюзивного навчання в різних країнах, підвищити рівень професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти з психолого-педагогічних та методичних умов організації інклюзивного навчання; формувати вміння створювати індивідуальну програму розвитку дитини, виробити навички командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами; забезпечити досконале володіння

стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами; сформувати навички диференційованого викладання та оцінювання.

У процесі вивчення дисципліни студенти набувають знань про особливості інклюзивної освіти як моделі соціального устрою, міжнародне та українське законодавство і політику в галузі спеціальної та інклюзивної освіти, досвід організації інклюзивного навчання у різних країнах та особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, шляхи включення дітей з особливими потребами до системи дошкільної освіти; вплив різних видів розладів на процеси навчання і виховання дітей з особливими потребами; стратегію роботи з дітьми з особливими потребами.

Студенти оволодівають уміннями здійснювати моніторинг дітей з особливими освітніми потребами, виявляти особливості розвитку дитини з урахуванням інформації різних фахівців з метою визначення характеру та причин відхилень в розвитку та поведінці, розробляти індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами та здійснювати відповідний психолого-педагогічний супровід цих дітей.

Програма підготовки педагогів інклюзивної освіти включає три змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. Теоретико-методологічні та нормативно-правові засади інклюзивної освіти дітей дошкільного віку.

Змістовий модуль 2. Сучасна практика організації інклюзивної освіти в умовах дошкільного виховання України. Педагогічні стратегії та підходи у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Змістовий модуль 3. Технологія складання індивідуальної програми розвитку дитини в умовах інклюзивного середовища.

На нашу думку, підготовка майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти до роботи в інклюзивних групах буде більш ефективною за умови використання технології контекстного навчання, орієнтованої на

професійно-особистісний розвиток студентів. Вищезначена технологія передбачає трансформацію навчальної діяльності студентів у професійну, тобто послідовне моделювання у формах діяльності студентів змісту професійної діяльності фахівців. Контекстне навчання орієнтується на те, що знання, вміння, навички – це засіб вирішення задач діяльності професіонала, а не предмет навчання. Процес навчання йде без заучування – студенти мимовільно запам'ятовують знання, оскільки використовують їх при вирішенні запропонованих завдань, виконанні вправ [5, с.42].

Технологія контекстного навчання складається з трьох базових форм діяльності:

- 1) Навчальна діяльність академічного типу (здійснюється передача та засвоєння інформації) з провідною роллю лекції та семінару;
- 2) Квазіпрофесійна діяльність, яка моделює умови, зміст і динаміку виробництва (ділова гра, яка дозволяє впорядкувати знання, вміння, навички, отримані на всіх попередніх етапах навчання і скласти їх в цілісну динамічну систему);
- 3) Навчально-професійна діяльність (НДРС, виробнича практика, курсова робота, дипломний проект) [5, с.43].

Проміжними можуть виступати будь-які форми, що забезпечують поетапну трансформацію однієї базової форми діяльності студентів в іншу: проблемні лекції, семінари-дискусії, case-study, групові практичні заняття тощо. Особливе місце у контекстному навчанні займають активні форми і методи навчання або технології активного навчання, які спираються не тільки на процеси сприйняття, пам'яті, уваги, а й на творче, продуктивне мислення, поведінку, спілкування [5, с.43].

Розглянемо специфіку використання технології контекстного навчання в процесі вивчення дисципліни «Інклюзивна освіта». Підготовка майбутніх вихователів до впровадження інклюзивної освіти здійснюється

у процесі лекційних, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів, проходження педагогічної практики.

У межах навчальної діяльності академічного типу ефективним виявилось використання таких форм навчання, як лекція-візуалізація за темою: «Універсальний дизайн в освіті як основна умова впровадження інклюзії», лекції вдвох за темами: «Умови організації інклюзивної освіти в дошкільному навчальному закладі», «Організація інклюзивного навчання дітей з різними видами порушень психофізичного розвитку», де в якості другого лектора було запрошено вихователя інклюзивної групи дошкільного навчального закладу; вебінари з інклюзивної освіти («Технологія складання індивідуальної програми розвитку дитини в умовах інклюзивного середовища», «Шляхи впровадження інклюзивної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах», «Сенсорні стилі навчання і їх вплив на поведінку дітей в інклюзивному класі» та ін.), що забезпечували не тільки високу інформаційну насиченість, але й активну діяльність студентів.

На практичних заняттях відбір методів здійснювався з урахуванням закономірностей трансформації отриманих знань у професійні вміння. У межах першої базової форми навчання застосовувалася демонстрація фрагментів художніх («Форрест Гамп», «Зірочки на землі», «Та, що створила диво» та ін.) та науково-популярних фільмів про людей з особливими освітніми потребами, екскурсії до інклюзивних дошкільних навчальних закладів, перегляд фрагментів занять, проведених досвідченими вихователями в інклюзивних групах, та їх аналіз. До того ж вищезначені методи забезпечували формування толерантного ставлення до дітей з ООП.

Використання методу проектів сприяло підвищенню фахової компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Безпосередньо на практичних заняттях студенти виконували групові міні-проекти: створювали ейдетичні схеми за темами занять «Досвід організації

інклюзивного навчання у різних країнах», «Інклюзія дітей з різними видами порушень психофізичного розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів», «Інклюзія дітей з розладами поведінки та емоцій в умовах дошкільних навчальних закладів», розробляли проекти власних дитячих садків із урахуванням вимог інклюзивної освіти.

У процесі виконання самостійної та індивідуальної роботи виконувалися індивідуальні та групові проекти як короткострокові: написання пам'яток для батьків, які виховують дітей з ООП, виготовлення стоп-сигналів для дітей з раннім дитячим аутизмом, дослідження дошкільного закладу за критеріями наявності основних складових універсального дизайну, створення інфографіки (візуального відображення даних) за питаннями до екзамену, так і довгострокові: добір матеріалів для папок-пересувок з питань інклюзивного навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, розробка блогів з інклюзивної освіти.

Щодо останнього виду роботи, то студенти мали змогу продовжувати ведення блогів і після закінчення вивчення дисципліни «Інклюзивна освіта».

Квазіпрофесійна діяльність майбутніх вихователів ДНЗ передбачала проведення ситуативно-рольових, ділових ігор та розгляд педагогічних ситуацій.

Як зазначає В. Желанова, у технології контекстного навчання особливого значення набувають імітаційні форми організації навчання, спрямовані на забезпечення активної навчально-пізнавальної діяльності, у ході якої студент отримує можливість освоєння професійної діяльності у процесі її імітації. Імітаційні форми організації навчання поділяються на ігрові (контекстні ділові ігри) й неігрові (аналіз педагогічних ситуацій і розв'язання педагогічних задач) [6].

Відповідно до «Інструктивно-методичних рекомендацій щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» від 12.10.2015 року № 1/9-487, вихователь у першу чергу

повинен ознайомити батьків дітей, які відвідують заклад, щодо особливостей інклюзивного навчання, цілей та завдань, переваг інклюзії [7]. Підготувати майбутніх вихователів до цього виду діяльності можливо через проведення на практичному занятті ситуативно-рольової гри: «Батьківські збори». Тематику батьківських зборів студенти мають змогу обрати самостійно.

Ефективними виявилися й інші ситуативно-рольові ігри: розробка і проведення в межах аудиторії фрагментів корекційно-розвивальних занять для дітей з обмеженими можливостями здоров'я, фрагментів занять для групи дітей різного віку, в тому числі і з особливими освітніми потребами. Це дозволило зімітувати діяльність вихователя в інклюзивній групі.

Щодо застосування ділових ігор в межах другого виду діяльності, то в їх якості може виступати розробка індивідуальної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Індивідуальна програма розвитку допомагає педагогічному колективу дошкільного закладу пристосувати освітнє середовище до потреб дитини з особливими освітніми потребами. Мета програми полягає у визначенні конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Нами було проаналізовано різні зразки індивідуальних програм розвитку для дітей різних вікових груп (проект «Інклюзивна освіта: крок за кроком», О.Гаяш). На нашу думку, для дітей дошкільного віку доцільним буде використання синтезованого варіанту програми.

Отже, складовими індивідуальної програми розвитку визначено:

1. Інформація про дитину загального характеру:

Ім'я дитини, її вік, адреса, телефон, імена батьків, особливості психофізичного розвитку, дата зарахування дитини до закладу, термін дії ІПР.

2. Наявний рівень знань і вмінь дитини.

Наводяться відомості про вміння дитини, сильні якості, стиль навчання, інформація про вплив порушень дитини на її здатність до навчання, відомості про рівень розвитку дитини.

3. Цілі і завдання.

Саме вони мають допомогти дитині опанувати певні знання і вміння. Вони мають відповідати поточному рівню розвитку дитини. Цілі мають бути визначені в усіх сферах, де спостерігаються випередження або відставання у розвитку (інтелектуальний, соціальний і емоційний розвиток, розвиток моторики, мовленнєві навички тощо).

4. Спеціальні та додаткові послуги.

В індивідуальній програмі розвитку слід передбачити заняття з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами).

5. Адаптації/модифікації.

При розробці програми необхідно звернути увагу на необхідне облаштування середовища; використання належних навчальних методів, матеріали та обладнання; урахування сенсорних та інших потреб дитини.

6. Термін дії ІПР.

7. Інформація про прогрес дитини.

Невід'ємною складовою процесу розробки ІПР є оцінка і збирання відомостей про успіхи дитини. При цьому можуть збиратися зразки робіт дитини, результати спостережень, описи поведінки, результати порівнянь з типовим рівнем розвитку, результати тестів тощо [8, с. 7-9], [9].

Розробка індивідуальної програми розвитку на заняттях здійснювалася колективно – за участю «групи фахівців», «вихователів ДНЗ» та «батьків», але як показав досвід, цей вид роботи виявився найважчим для виконання. Оскільки ІПР необхідно було створити, опираючись на особливості психофізичного розвитку уявної дитини.

Перетворення набутих студентами знань у професійні вміння уможливив розгляд конкретних педагогічних ситуацій. Зміст педагогічних

задач та ситуацій необхідно добирати відповідно до етапів формування професійних умінь: аналіз готових варіантів педагогічної діяльності, оволодіння професійними вміннями з обґрунтування, вибору і конструювання способів роботи за зразком, формування сукупності професійних умінь для самостійного конструювання прийомів роботи з дошкільниками. Так, на практичних заняттях розглядалися педагогічні ситуації, які сприяли пошуку власних варіантів їх розв'язання і подальшому формуванню навичок професійно-творчої взаємодії з вихованцями та батьками дітей. До того ж студенти мали змогу самостійно дібрати педагогічні ситуації, а потім проаналізувати їх. Наведемо приклад конкретної педагогічної ситуації: «На ігровому майданчику дитина з розладами спектра аутизму раптово почала плакати і кричати. Ваші дії як вихователя».

Ефективним на практичних заняттях виявилось використання методу дискусії. Адже саме цей метод дозволяє критично осмислити проблему, виявити багатогранність підходів з приводу питань, які розглядаються, стимулює до власного обґрунтованого висловлювання. Дискусія являє собою професійно-ділове спілкування, метою якого є досягнення взаєморозуміння у професійній діяльності за допомогою фахових комунікативних умінь і навичок. На заняттях проводилися дискусії за темами: «Інклюзія і сегрегація: за і проти», «Дитина з особливими освітніми потребами очима батьків та фахівців».

Навчально-професійна діяльність як третя базова форма діяльності є завершальним етапом підготовки майбутнього фахівця у галузі дошкільної освіти. У межах цієї форми студенти проходять педагогічну практику в дошкільних навчальних закладах, спостерігають за роботою вихователів, асистентів вихователів, проводять заняття в інклюзивних групах.

Окрім цього, у процесі написання курсових робіт та проєктів здійснюється застосування отриманих знань і умінь при розв'язанні

завдань, пов'язаних із сферою професійної діяльності. Наводимо орієнтовну тематику курсових робіт з дисципліни «Інклюзивна освіта»:

«Індивідуальний підхід у навчанні дітей з порушеннями мовлення в дошкільному закладі», «Інклюзивна освіта дітей з особливими освітніми потребами як фактор їх соціальної інтеграції», «Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах дошкільного закладу» тощо.

Отже, контекстне навчання мотивує студентів до засвоєння знань шляхом виявлення зв'язків між конкретним знанням і його застосуванням, створює умови для подальшого саморозвитку та самовдосконалення з метою досягнення вищих ступенів професійного становлення, забезпечує інтеграцію навчальної та професійної діяльності студентів. Результатом такої інтеграції є професійна готовність студентів до майбутньої діяльності в інклюзивному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
2. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ussf.kiev.ua/ie_scientific_pedagogical_experiment/
3. Кузьмина О.С. Особенности организации подготовки педагогов к работе в условиях инклюзивного образования [Електронний ресурс] / О.С. Кузьмина // В мире научных открытий. Красноярск. Научно-инновационный центр (Проблемы науки и образования). – 2013. – №11.8 . – С. 337-344. – Режим доступу до ресурсу: <http://discover-journal.ru/archive/articles/2013/11.8/11.82013.pdf>
4. Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<http://document.ua/pro-zaprovadzhennja-navchalnoyi-disciplini-osnovi-inklyuzivn-doc101965.html>

5. Вербицкий А. Контекстное обучение в компетентностном подходе [Электронный ресурс] / А.Вербицкий // Высшее образование в России. – 2006. – № 11. – С. 39-46. – Режим доступа до ресурсу:

<http://cyberleninka.ru/article/n/kontekstnoe-obuchenie-v-kompetentnostnom-podhode-1>

6. Желанова В. В. Структурно-логічна модель технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів [Електронний ресурс] / В. В. Желанова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. - № 8. - С. 184-193. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_8_24

7. «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» Додаток до листа МОН від 12.10.2015 року № 1/9-487 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/48151/>

8. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н.З. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 66 с. – с. 7-9. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

http://elibrary.kubg.edu.ua/14802/1/N_Zaerkova_I_Lucenko_Individ_program_IPPO.pdf

9. Гаяш О. Методичні рекомендації щодо складання індивідуальної програми розвитку учня з особливими освітніми потребами / О.Гаяш [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ppko-koippo.edukit.kr.ua/Files/downloads/metod_rekom_do_ipr_2.doc